

Lengauer, Włodzimierz

„Census populi. Demografia starożytnego Rzymu”, Wiesław Suder, Wrocław 2003 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 95/1, 143-144

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Maria J a c z y n o w s k a, *Studia z dziejów antycznego Rzymu*, przełożyli Marcin P a w l a k, Przemysław W o j c i e c h o w s k i, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2003, s. 196.

Świeżo wydana książka Marii J a c z y n o w s k i e j stanowi dość rzadki u nas przypadek prezentacji poglądów badacza: jest to bowiem zbiór pięciu wcześniej publikowanych jej studiów z zakresu historii społecznej Rzymu, które ukazywały się w języku francuskim i włoskim w prestiżowych wydawnictwach zagranicznych i dawno już weszły do nauki międzynarodowej, mniej za to były znane czytelnikowi polskiemu. Trzeba więc z uznaniem powitać inicjatywę jej uczniów, którzy z okazji przypadającego w roku 2003 jubileuszu uczzonej postanowili przypomnieć jej wcześniejsze prace (z lat 1969–1985) i udostępnić je może nie tyle innym polskim badaczom (którzy znali je przecież dobrze w oryginale), ile raczej szerszym kręgom miłośników historii starożytnej i przede wszystkim studentom, wśród których maleje liczba czytających w językach romańskich.

Maria J aczynowska od początku swej działalności naukowej zajmowała się dziejami Rzymu, koncentrując swe badania wokół problematyki społeczno–ustrojowej, a następnie historii religii, głównie w okresie późnej republiki i cesarstwa. Otwierający prezentowany zbiór artykuł „Organizacja *iuvenes* a arystokracja municypalna w czasach cesarstwa rzymskiego” (opublikowany pierwotnie po francusku w roku 1970) wiąże się z jej bardzo wczesnymi zainteresowaniami stowarzyszeniami młodzieży, które zaowocowały habilitacją (rozprawa „*Collegia iuvenum*”, wydana w roku 1964). Też problematyki dotyczy studium następne, „Organizacja młodzieży rzymskiej (*collegia iuvenum*)”, opublikowane po raz pierwszy po włosku w roku 1976. Następne trzy dotyczą historii religii rzymskiej — genezy i charakteru kultu cesarskiego oraz kultu Heraklesa w okresie wczesnego cesarstwa. Przypomnieć w tym miejscu wypada, że z tych prac badawczych autorki wyrosła jej książka „Religie świata rzymskiego” (wydanie pierwsze w roku 1987), jedyne dotąd opracowanie tego typu w literaturze polskiej, nie licząc przedwojennych i jednak bardziej popularnych książek Tadeusza Z i e l i ń s k i e g o.

Autorka zdecydowała się opublikować swoje dawne prace bez poprawek, komentarzy czy uzupełnień, choćby bibliograficznych. Można dyskutować, czy jest to dobry sposób na zapewnienie dawnym tekstom nowego życia, można nawet żałować, że jej uczennica, Danuta M u s i a ł, pisząc bardzo krótki wstęp nie spróbowała nakreślić naukowego portretu Marii J aczynowskiej lub przynajmniej wskazać miejsca i roli zebranych tu studiów w nauce międzynarodowej minionych dziesięcioleci. Należy jednak przyznać, że właśnie w taki sposób czytelnik polski otrzymuje dobry obraz drogi naukowej uczzonej oraz obcuje z tekstami w takiej postaci, w jakiej swego czasu weszły one do nauki.

W. L.

Wiesław S u d e r, *Census populi. Demografia starożytnego Rzymu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2467, Historia CLX, Wrocław 2003, s. 296.

Wiesław S u d e r należy do nielicznych w Polsce (i nie tylko) historyków starożytności zajmujących się badaniami nad demografią starożytną. Trzeba zresztą powiedzieć, że ta dziedzina badań bywa często narażona na zasadnicze zarzuty sceptyków wątpiących, czy w ogóle jest sens jej uprawiania w odniesieniu do społeczeństw, z których nie zachowały się żadne spisy ludności ani żadne inne wiarygodne źródła, na podstawie których dałoby się badać stosunki demograficzne, tak jak ma to miejsce wypadku społeczeństw nowożytnych. Przecież z wielką trudnością i tylko hipotetycznie jesteśmy w stanie szacować liczbę ludności niektórych tylko miast (Ateny, Rzym,

może Aleksandria), a w odniesieniu do państwa rzymskiego w najlepszym razie mamy dane, z reguły niepewne, dotyczące obywateli czy całej ludności obywatelskiej, czasem zaludnienia niektórych prowincji. Wielką niewiadomą pozostaje zawsze wielkość populacji niewolniczej.

A jednak w ostatnich latach dał się wyraźnie zauważyć wzrost zainteresowań demografią świata antycznego, pojawiło się wiele studiów szczegółowych, a forum wymiany poglądów i doświadczeń stały się organizowane z inicjatywy kilku ośrodków międzynarodowe konferencje demografii historycznej antyku, z których druga (Le second Colloque International de Demographie Historique Antique) odbyła się w 2000 r. we Wrocławiu.

Omawiana tu praca Sudera ma pewne ambicje syntetyzujące, autor nie ograniczył się do szacunków liczby ludności Rzymu w okresie republiki i cesarstwa, ale podjął próbę charakterystyki całych struktur demograficznych (Część III: „Ruch naturalny ludności w świecie rzymskim”, s. 182–257). W pierwszej części („Źródła i metody badań demografii rzymskiej”, s. 16–78) autor charakteryzuje swe założenia metodologiczne. Z całą pewnością nie rozwieje wątpliwości wielu starożytników, tak natury ogólnej, jak i w rozmaitych kwestiach szczegółowych, docenić jednak należy rzetelną prezentację własnych założeń i źródeł wraz ze wskazaniem na ich częstą niepewność i zawodność.

W sumie należy życzyć książce Wiesława Sudera wielu czytelników tak pośród historyków starożytności, jak i specjalistów demografii historycznej. Z pewnością jest to praca warta uwagi i dyskusji.

W. L.

Johannes Rogalla von Bieberstein, „*Jüdischer Bolschewismus*”. *Mythos und Realität*, mit einem Vorwort von Ernst Nolte, Edition Antaios, Dresden 2002, s. 311.

Autor znanej książki o teoriach spiskowych o czasach nowożytnych i najnowszych („Die These von der Verschwörung 1776–1945. Philosophen, Freimaurer, Juden, Liberale und Sozialisten als Verschwörer gegen die Sozialordnung”, 1976) podjął temat, określane w języku polskim zbiorczym pojęciem „żydokomuny”. Zebrał imponujący materiał o setkach działaczy komunistycznych pochodzenia żydowskiego, przede wszystkim w Rosji/ZSRR, Niemczech, Austrii, Polsce, na Węgrzech i w USA. Udowadnia tezę skądinąd znaną, że udział osób pochodzenia żydowskiego w ruchu komunistycznym daleko przewyższał ich udział w populacji danego kraju; zwłaszcza w latach 1919–1923 stanowili oni trzon III Międzynarodówki. Fakt ten (tytułowa „rzeczywistość”) wykorzystany został przez środowiska antykomunistyczne do stworzenia „mitu żydowskiego bolszewizmu”, który zaowocował ewolucją i radykalizacją antysemityzmu. Autor jako przyczynę *holocaustu* zdecydowanie wyżej stawia poczucie zagrożenia przez Żydów jako nośników komunizmu niż antysemityzm przedrewolucyjny, podejmując w tym punkcie polemikę m.in. z Danielem Goldhagernem.

Książka stanowi w istocie antologię cytatów, ilustrujących frustrację żydowskich intelektualistów ich sytuacją na przełomie XIX i XX w., wiarę w marksizm i rewolucję, wrogie reakcje chrześcijańskiego otoczenia i — stosunkowo tu nielicznych — Żydów, przerażonych rewolucyjnym zapałem niektórych ziomków. Sporo miejsca poświęcono parareligijnemu charakterowi ruchu komunistycznego oraz tożsamości bohaterów książki, na ogół — choć nie zawsze — opartej na zerwaniu z żydostwem i pełnej identyfikacji z nową, dosłownie ideologiczną ojczyzną. Mniej uwagi zwrócił autor na proces przetwarzania przez nazistów „rzeczywistości” w „mit”, ale to w końcu sprawy wielokrotnie już opisane. Tylko w kontekście funkcjonowania współczesnej niemieckiej opinii publicznej można natomiast zrozumieć przekonanie autora, że porusza temat do dziś przemilczany.

W. B.